

Hartmann, Antonín

[Gschnitzer, Fritz. Studien zur griechischen Terminologie der Sklaverei. 1, Grundzüge des vorhellenischen Sprachgebrauchs]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1966, vol. 15, iss. E11, pp. 168-169

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109641>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

přes troskovitost materiálu se tu autorovi zejména podařilo sestavit poprvé přehled mykénských pádových funkcí a stanovit některé specifické rysy mykénského slovosledu.

Stejně originální je i poslední oddíl Vilborgovy práce, výklad o tvoření slov v mykénštině (str. 140—153). Autor tu opět prokázal dobrou schopnost utřídit lingvistický materiál a sestavit přehled, jehož může být v mnoha detailech využito v řecké historické mluvnici. Nejprve se pokouší klasifikovat mykénské způsoby tvoření složených slov a ve zbývajících paragrafech pak rozebírá odvozování slov suffixy (po soustavném výčtu všech mykénských suffixů je tu věnováno zvláštní místo látkovým adjektivům, patronymikům a ethnikům).

Ke gramatice je připojen index všech citovaných lineárních výrazů (str. 154—169), vždy s odkazem na příslušný paragraf, kde je o výraze řeč. Tento způsob odkazování — použitý i jinde ve Vilborgově knize — je však dosti nepohodlný a vzhledem k značnému rozsahu některých paragrafů znamená leckdy značné zdržení při hledání místa, na něž se odkazuje, zvláště když čísla paragrafů nejsou na jednotlivých stránkách nadepsána.

Vilborgova „Pokusná mluvnice mykénské řečtiny“ je tedy zčásti dílem zcela originálním, zčásti pak důkladným, zasvěceným a dobře utřídným svodem výsledků práce celé řady jiných badatelů. Publikace má dnes jedinou výraznější nevýhodu: vzhledem k tomu, že v ní mohla být vzata v úvahu pouze literatura vyšší do konce r. 1958, bylo by již třeba leccos doplnit, jiné věci reformulovat či upravit. A tak by si bylo třeba přát, aby práce vyšla co nejdříve v novém, upraveném a doplněném vydání.

Antonín Bartoněk

Fritz Gschnitzer, Studien zur griechischen Terminologie der Sklaverei. 1: Grundzüge des vorhellenischen Sprachgebrauchs. Mainz, Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Nr. 13, 1963. Stran 30.

Krátká studie je prvním plodem několikaleté práce věnované řecké terminologii nesvobody a je zaměřena na některé termíny, jak se vyskytují v řecké literatuře do roku 400 př. n. l. Autor zjišťuje, že k žádnému z výrazů zdánlivě synonymních, blízcích se svým významem pojmu otrok nelze přiřadit jako ekvivalent něm. slovo Sklave; vedle toho označují za zvláštních okolností osobu, již se rozumí otrok, také výrazy jako *ὁ παῖς* chlapec, *ἀκόλουθος* průvodce, *ὑπηρέτης* sluha, *ὁ (ἡ) ἀνθρώπος* ten člověk, *ὁ ἀνὴρ* muž, *ἡ γυνή* žena aj. Při svém zkoumání se autor omezuje na čtyři synonyma *δοῦλος*, *ἀνδράποδον*, *οἰκέτης*, *θεράπων*.

δοῦλος je velmi staré adjektivum, později zpodstatnělé jako maskulinum i femininum *ὁ δοῦλος*, *ἡ δοῦλη*, doložené nejen v Iliadě, nýbrž i v písemných památkách mykénské doby psaných lineárním písmem B, a to v nestažených formách *doero*, *doera*. Znamená nesvobodný a je vždy pojmově vázán na opositum *ἐλευθερος*. Vztahuje se k němu vše, co nějak omezuje vnější i vnitřní svobodu člověka, tj. závislé postavení různého způsobu a stupně, ale také i v metaforickém smyslu podřízení vášním i vlastním slabostem, a v tom smyslu se blíží našemu výrazu otrok.

Naproti tomu *ἀνδράποδον*, nejčastěji v plurálu, je válečný zajatec, kořist, ať v dočasném stavu či s trvalým životním osudem, stejně jako *τετράποδα* směnitelný za věci či zvířata. Pojímán jako součást majetku je především ekonomickou jednotkou a je předmětem nejhrubšího vykořisťování, když je majitelem pronajímán k práci v dolech jako bezpečný zdroj stálých příjmů. Jeho lidský úděl je nejtvrděší. Protože je na stejné úrovni jako neživá věc nebo zvíře, může se tímto výrazem označovat člověk tupý, hloupý, sprostý. Nevyřešena zůstává zatím otázka, zda se tímto výrazem označují i jiné osoby v závislém postavení, jejichž hodnota není ceněna jen z hospodářské stránky.

V ostrém protikladu proti výrazu *ἀνδράποδον* stojí *οἰκέτης*, v němž je spatřován člověk patřící k domu *οἶκος*. Zahrnuje původně všechny příslušníky pánova domu, jeho domácnosti, tedy nejen služebnictvo, nýbrž i jeho manželku a děti. Později jsou z toho vyňati důležitější členové pánovy domácnosti, manželka, případně vedlejší ženy a děti a výraz *οἰκέται* se omezuje na slu-

žebnictvo. Má smysl jen ve spojitosti s pánem, který je pověřuje úkoly a přiděluje práci k dennímu zaměstnání. Na soudě jsou vyslýcháni jako nejdůležitější svědkové události, které se sběhly v pánově domě, ovšem jako otroci s mučením.

Významem se výrazu *οικέτης* blíží *θεράπων*, jeho odvozenina *θεράπεινα* zastupuje femininum k *οικέτης*. Původně nebyli *θεράποντες* otroci, nýbrž svobodní lidé, kteří tvořili kolem urozeného muže jakousi družinu. Z řeckého života tento svobodný průvodce záhy mizí a místo něho v době klasické provází zpravidla Řeky na cestách a válečných výpravách otrok označovaný obyčejně *ἀκόλουθος*, jindy *θεράπων*; tímto názvem pak jsou označováni také otroci, kteří vykonávali stejné práce jako *οικέται*.

Malá sémantická studie Gschnitzerova jistě pomůže objasnit pojmy a představy, v nichž se pohybovalo myšlení Řeků do konce 5. st. př. n. l., sotva však uspokojí historika. Autor sám nadhazuje některé otázky, např. zda byly u Řeků různé kategorie otroků a nesvobodných a různé jejich stupně, zda viděli Řekové v otroku věc, objekt či osobu, subjekt a konečně zda zkoumané výrazy zobrazují současný stav či je v nich obsaženo doznívání dřívějšího způsobu myšlení, ale jeho odpovědi třebaš opatrně a zdrženlivě, jsou málo přesvědčivé. Autor zkoumá jednotlivé výrazy odděleně a přitom uplatňuje převážně hledisko lingvistické, proto nám zkoumaná slova říkájí o společenských vztazích velmi málo a nerozhojňují vědomosti o antické společnosti. Předností dílka je jasný a přesný výklad citovaných míst, což vynikne zejména tam, kde se vedle sebe vyskytují dva nebo tři z oněch čtyř výrazů. Tu mohou jeho výkladu s úspěchem použít překladatelé.

Antonín Hartmann

Tři nové publikace o pergamském oltáři. Pergamský oltář, jeden ze sedmi mirabilíí antického světa v residenčním městě Attalovců, dnes hlavní poklad berlínského Pergamonmuseum, jež objevil před sto léty německý inženýr Carl Humann, stal se v posledních letech předmětem zvýšeného zájmu po jeho návratu z exilu v SSSR (1945—1958). Svědčí o tom i tyto publikace po nové jeho rekonstrukci, kterou provedli r. 1959 Elisabeth Rohde a Carl Blümel:

Eva Maria Schmidt, Der grosse Altar zu Pergamon, 1961. VEB E. A. Seemann, Leipzig. Stran 107, tabulí 71.

Svůj výklad uvádí autorka historií vývoje a vzrůstu moci Attalovců před Eumenem II. a řady jeho úspěšných válek se sousedy, jež umožnily nejen rozšíření a zkrášlení královské residence na stále upravované pergamské akropoli, ale i zbudování oltáře. Ten není jen votivním darem bohům za vítězství, ale i reprezentačním monumentem panujícího rodu. Čtenář se dozví, jak došlo k objevení oltáře zásluhou Carla Humanna r. 1864 a o průběhu výkopné práce na něm, jež pak vedla k archeologickému výzkumu celého města Pergamu, a jak byla provedena úplná rekonstrukce v berlínském Pergamonmuseum až r. 1930 a kdo se o to zasloužil.

Stručným poukazem na thema gigantomachie v řecké literární a výtvarné tradici uvádí autorka výstižný a přesný interpretační popis reliéfu na 118 deskách šedomodrého maloasijského mramoru s dramatickými výjevy mytického zápasu bohů s giganty, který symbolisuje boje pergamských vládců proti Galatům. Počíná východní stranou podstavu oltáře, kde je středem děje Zeus a Athena, od nichž se dějové pásmo rozvíjí, a postupně charakterizuje jednotlivé postavy Olympánů a gigantů; živý doprovodný výklad postihuje dramaticčnost bojové situace. Pojmenování postav, pokud není dochováno nápisné označení nad reliéfy nebo pod nimi, autorka blíže osvětluje a poukazuje čtenáře na řešení problému identifikace v bohaté jiné literatuře, takže lze jednotlivé názory konfrontovati. Přechází na jižní stranu oltáře, kde děj pokračuje; i tu jsou některé identifikace nejisté. Následuje popis západní strany přerušené schodištěm. Na severní straně počínal vlys spřežením Poseidona a rozvíjel se směrem k východu. Mnoho se zde diskutovalo o pojmenování bohyně obecně zvané Nyx, jež patří na vlysu k nejkrásnějším. Problematiká je identifikace i jiných postav, některé zůstávají anonymní.